

Byzantina Symmeikta

Vol 20 (2010)

BYZANTINA SYMMEIKTA 20



Βιβλιοκρισία του: A. KALDELLIS - S. EFTHYMIADIS, Prosopography of byzantine Lesbos 284-1355 A. D. A Contribution to the social History of the Byzantine province [Verlag der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften], Wien 2010

Κίμων Χ. ΛΟΥΪΖΙΔΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.1012](https://doi.org/10.12681/byzsym.1012)

Copyright © 2014, Κίμων Χ. ΛΟΥΪΖΙΔΗΣ



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΛΟΥΪΖΙΔΗΣ Κ. Χ. (2011). Βιβλιοκρισία του: A. KALDELLIS - S. EFTHYMIADIS, Prosopography of byzantine Lesbos 284-1355 A. D. A Contribution to the social History of the Byzantine province [Verlag der Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften], Wien 2010. *Byzantina Symmeikta*, 20, 323–327. <https://doi.org/10.12681/byzsym.1012>

ANTHONY KALDELLIS – STEPHANOS EFTHYMIADIS, *The Prosopography of Byzantine Lesbos, 284-1355 A.D. A Contribution to the Social History of the Byzantine Province*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2010, σ. 204 + 6 χάρτες, ISBN 978-3-7001-4005-4.

Η προσωπογραφία αποτελεί ένα σημαντικό πεδίο της ιστορικής έρευνας, αφού μέσα από την παρουσίαση των προσώπων μιας περιοχής ή ιστορικής περιόδου παρέχεται η δυνατότητα να γνωρίσουμε την ζωή και την δράση των καταγεγραμμένων στις πηγές ατόμων, άσχετα αν ο ρόλος τους ήταν πρωταγωνιστικός όσον αφορά το ιστορικό γίνεσθαι της εποχής τους, ή έζησαν στο περιθώριο και περιστασιακά και μόνο απασχόλησαν την επίσημη ιστοριογραφία. Μάλιστα η τελευταία αυτή κατηγορία των προσώπων, που έζησαν στην αφάνεια, αποκτά μέσα από την προσωπογραφία ένα επίσημο βήμα, για να καταστήσει εμφανή την παρουσία της, ειδικά όταν η ζωή ή μέρος της ζωής των προσώπων αυτών συνδέθηκε με περιοχές, οι οποίες παρουσιάζουν κενά εξ αιτίας της έλλειψης σημαντικών ιστορικών πηγών.

Το ιδιαίτερο αυτό πεδίο της έρευνας είχε προσελκύσει το ενδιαφέρον των ιστορικών από παλιά, περισσότερο βέβαια για πρόσωπα επίσημα, προερχόμενα κατά βάση από αριστοκρατικές ή αυτοκρατορικές οικογένειες και ως εκ τούτου πρωταγωνιστές των γεγονότων. Αντίθετα, την τελευταία τριακονταετία υπάρχει έντονο ενδιαφέρον των ιστορικών για το σύνολο των καταγεγραμμένων στις πηγές προσώπων, όπως φαίνεται από τις εκδόσεις της «Προσωπογραφίας της ύστερης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (284-641)» των Α. Η. Μ. Jones, και J. R. Martinale, της «Προσωπογραφίας της μεσοβυζαντινής περιόδου (641-867)» του R.-J. Lilie και των συνεργατών του, αλλά και της αντίστοιχης της Βρετανικής Ακαδημίας σε CD-ROM και τέλος του «Προσωπογραφικού λεξικού

των Παλαιολογείων χρόνων» του E. Trapp και άλλων βυζαντινολόγων της Σχολής της Βιέννης. Στην ελληνική γλώσσα έχει ξεκινήσει τελευταία μία αξιόλογη προσπάθεια από τον Α.Γ.Κ. Σαββίδη για την έκδοση εγκυκλοπαιδικού προσωπογραφικού λεξικού της βυζαντινής ιστορίας και πολιτισμού, το οποίο παράλληλα έχει αρχίσει να κυκλοφορεί και σε αγγλική μετάφραση.

Η πρόσφατη έκδοση της προσωπογραφίας της βυζαντινής Λέσβου των Α. Καλδέλλη και Σ. Ευθυμιάδη είναι μία προσπάθεια, η οποία αποβλέπει στην μελέτη ενός τμήματος της βυζαντινής επαρχίας σε προσωπογραφική βάση. Βασικός στόχος των συγγραφέων ήταν να παρουσιασθούν τα πρόσωπα ενός τόπου, όπως η Λέσβος, ο οποίος για διάφορους λόγους παρέμεινε στην αφάνεια, με μεγάλα κενά σιωπής, εξαιτίας της έλλειψης ιστορικών πηγών ειδικά των βυζαντινών χρόνων. Έτσι με το έργο αυτό γίνεται γνωστό οιοδήποτε πρόσωπο είχε μόνιμη ή πρόσκαιρη σχέση με το νησί και η παρουσία αυτή έχει αποτυπωθεί στις ιστορικές πηγές. Είναι μάλιστα η πρώτη φορά που αναλαμβάνεται τέτοια προσπάθεια για μία περιοχή του ελλαδικού χώρου και ειδικά ένα αιγαιοπελαγίτικο νησί, το οποίο μέχρι τώρα δεν είχε απασχολήσει ικανοποιητικά την κοινότητα των ιστορικών.

Ως έτος εκκίνησης οι συγγραφείς δεν έθεσαν το 330 ή 325 μ.Χ., όπως έχει καθιερωθεί για έργα που αναφέρονται στη βυζαντινή περίοδο, αλλά προτίμησαν το 284 μ.Χ., δηλ. την αρχή της βασιλείας του Διοκλητιανού, προκειμένου στο έργο να συμπεριληφθούν και πρόσωπα γνωστά από επιγραφές φορολογικού περιεχομένου, που βρέθηκαν στη Λέσβο και οι οποίες τοποθετούνται στην περίοδο του συγκεκριμένου αυτοκράτορα. Κάποια από αυτά είναι πιθανόν να συνέχισαν την παρουσία τους και στη περίοδο που ακολούθησε. Το τέλος έχει τοποθετηθεί στο 1355, έτος που το νησί πέρασε στην κυριαρχία της γενοβέζικης οικογένειας των Γατελούζων.

Το βιβλίο ξεκινά με την εισαγωγή, η οποία περιλαμβάνει την εξαιρετικά εκτεταμένη βιβλιογραφία, που χρειάστηκε οι συγγραφείς να χρησιμοποιήσουν και είναι και μία απόδειξη της δυσκολίας του εγχειρήματος. έπεται η κοινωνική και πολιτική ιστορία του νησιού κατά τα βυζαντινά χρόνια, προκειμένου ο αναγνώστης να γνωρίσει και να κατανοήσει καλύτερα το περιβάλλον της δράσης των προσώπων που καταγράφονται, και τέλος έχουμε τις βασικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν

κατά την συγγραφή. Μετά την εισαγωγή ακολουθεί το κύριο μέρος του έργου, με την παρουσίαση των προσώπων κατ' αλφαβητική σειρά, κατανεμημένα στις τρεις περιόδους της βυζαντινής ιστορίας (πρωτοβυζαντινή, μέση και ύστερη βυζαντινή περίοδος). Για κάθε πρόσωπο υπάρχει η χρονολογία της παρουσίας του στη Λέσβο, τα βιογραφικά στοιχεία του, οι πηγές στις οποίες έχει καταγραφεί η παρουσία του στο νησί και η σχετική βιβλιογραφία.

Στο τέλος του βιβλίου έχουν προστεθεί οι επισκοπικοί κατάλογοι του νησιού, ολοκληρωμένοι πλέον και απαλλαγμένοι από τα λάθη και τις παρανοήσεις του παρελθόντος. Επίσης παρατίθεται ένας πίνακας, όπου το σύνολο των ήδη καταγεγραμμένων προσώπων παρουσιάζεται κατά χρονολογική σειρά και με τα ιδιαίτερά τους χαρακτηριστικά (μόνιμος κάτοικος του νησιού, αξιωματούχος, ταξιδιώτης κ.λπ.).

Η αξιοποίηση ολόκληρου του γνωστού υλικού, η οποία έγινε με πολύ μεγάλη προσοχή και επιμέλεια, είχε ως αποτέλεσμα να συγκεντρωθεί ο καθόλου ευκαταφρόνητος αριθμός των 299 προσώπων, τα οποία συνδέθηκαν λίγο ή πολύ με την ιστορία του νησιού κατά τα βυζαντινά χρόνια. Όπως είναι φυσικό, ένας μεγάλος αριθμός από τα πρόσωπα αυτά ήταν άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένος με την εκκλησία (μοναχοί, ιερείς, επίσκοποι, αρχιεπίσκοποι, μητροπολίτες κ.λπ.). Στο τέλος της κάθε περιόδου αναγράφονται και πρόσωπα, τα οποία γνωρίζουμε από την δράση τους, χωρίς όμως οι πηγές να παραδίδουν το όνομά τους.

Με το προσωπογραφικό λεξικό της Λέσβου γίνεται δυνατή, με επιστημονικούς πλέον όρους, η καταγραφή των προσώπων και η απαλλαγή τους από τις από πάσης φύσεως αυθαίρετες αναγνώσεις ή τοπικές παραδόσεις, κάτι συνηθισμένο στις νησιωτικές κοινωνίες, οι οποίες είναι απομονωμένες από τα τεκταινόμενα και εύκολοι δέκτες των διαδομένων μύθων και παραδόσεων, των οποίων η ανασκευή είναι εξαιρετικά δύσκολη, εξ αιτίας του γεγονότος ότι η δημιουργία τους χάνεται στο βάθος του χρόνου, ενώ μέρος της τοπικής ιστοριογραφίας τους έχει άκριτα αποδεχθεί.

Έτσι, με βάση αυστηρά επιστημονικά κριτήρια, στην πρωτοβυζαντινή περίοδο αναφέρεται πολύ σωστά με ερωτηματικό ως επίσκοπος Ερεσσού ο Ανδρέας (αρ. 5), προϊόν αυθαίρετης ανάγνωσης των εκδοτών δύο σφραγίδων που βρέθηκαν στην Έφεσο, αν και είναι γνωστό ότι ο επίσκοπος Ερεσσού κάνει πρώτη φορά την εμφάνισή του τον 9ο αιώνα,

ταυτόχρονα με την προαγωγή της αρχιεπισκοπής Μυτιλήνης σε Μητρόπολη. Εξ άλλου, σύμφωνα με την εκκλησιαστική τάξη, ο αρχιεπίσκοπος δεν είχε υπ' αυτόν επισκόπους. Επίσης δόθηκε τέλος στην παράδοση για την ταφή στο νησί του αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας Αλεξάνδρου (αρ. 3), παράδοση αιώνων που στερείται όμως επιστημονικής τεκμηρίωσης.

Μία μικρή επισήμανση μπορούμε να κάνουμε σε σχέση με την περίπτωση του Αυξεντίου (αρ. 6), όπου υπάρχει παράλειψη από την παρατιθέμενη επιγραφή της λέξεως «δεσποτεύοντας» για τον Ευλόγιο. Η παράλειψη οφείλεται προφανώς σε παραδρομή που προκύπτει και από το διευκρινιστικό κείμενο που έχει προηγηθεί της επιγραφής, αλλά και από τις επεξηγήσεις που έχουν δοθεί στο λήμμα Ευλόγιος (αρ. 20).

Στη μέση και ύστερη περίοδο καταγράφεται ο μεγαλύτερος αριθμός προσώπων, αφού, πέρα από τα άτομα που είχαν σχέση με την εκκλησία, υπάρχει η παρουσία ενός αριθμού σημαντικών προσώπων ως εξορίστων στο νησί κατά τα μεσοβυζαντινά χρόνια αλλά και ενός μεγάλου αριθμού παροίκων κατά τα υστεροβυζαντινά χρόνια, τα ονόματα των οποίων μας έχουν διασωθεί από τα έγγραφα της μονής της Λαύρας. Στο τέλος έχουν προστεθεί τα πρόσωπα, τα οποία είχαν την πρόθεση να ταξιδέψουν στην Λέσβο αλλά δεν κατάφεραν για διάφορες αιτίες να φθάσουν εκεί.

Τίθεται το πρόβλημα κατά πόσο θα μπορούσαν να περιληφθούν στον κατάλογο και πρόσωπα των οποίων η παρουσία στο νησί δεν είναι τεκμηριωμένη με βάση τις υπάρχουσες πηγές ή είναι γνωστά από τα αρχεία της εποχής των Γατελούζων, αν και υπάρχουν υπόνοιες ότι η δράση τους άρχισε στα βυζαντινά χρόνια. Την παράλειψη αυτή την επισημαίνουν βέβαια οι συγγραφείς, αναφέροντας τις περιπτώσεις α) του Θωμά του Σλάβου, του οποίου ο στόλος ναυλόχησε στην Λέσβο, πριν στραφεί εναντίον της Κωνσταντινούπολης, β) του μεγάλου δομestίκου, μετέπειτα αυτοκράτορα Ιωάννου Καντακουζηνού, ο οποίος συμμετείχε μαζί με τον Ανδρόνικο Γ΄ Παλαιολόγο στην εκστρατεία εναντίον του ηγεμόνα της Φώκαιας Δομένικο Καττανέο, ο οποίος είχε καταλάβει τη Λέσβο (1333-1336), γ) του Βαλερίου Κωνσταντίνου, ο οποίος παρουσιάζεται ως διοικητής του νησιού σε μία επιγραφή στην Αγιάσο, η οποία είναι αμφιβόλου γνησιότητας, και δ) του Λεοντίου, γνωστού από τα πρώτα έτη της κυριαρχίας των Γατελούζων. Επίσης παραλείφθηκαν κάποια πρόσωπα, τα οποία γνωρίζουμε από σφραγίδες που βρέθηκαν στο νησί αλλά η παρουσία τους δεν έχει τεκμηριωθεί, καθώς και πρόσωπα

με το προσωνύμιο Μυτιληναίος, το οποίο παραπέμπει σε κάποια σχέση καταγωγής από την Λέσβο. Το πιο διάσημο βέβαια από τα πρόσωπα αυτά είναι ο Χριστόφορος Μυτιληναίος, για τον οποίο γνωρίζουμε ότι γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη.

Έχω τη γνώμη ότι όλα αυτά τα πρόσωπα θα μπορούσαν να καταγραφούν σε παράρτημα, με δεδομένο ότι οι πηγές είναι ελλιπείς, ενώ δεν αποκλείεται καθόλου τα πρόσωπα αυτά να βρέθηκαν κάποια στιγμή στο νησί. Είναι εξ άλλου και μία ευκαιρία να διαλευκανθεί με επιστημονικούς πλέον όρους και η σχέση ορισμένων απ' αυτά με την Λέσβο. Κάτι ανάλογο έχει ήδη συμβεί με την ανάλυση που έγινε, ώστε να δοθεί τέλος στο πρόβλημα της παρουσίας στο νησί του Αλεξάνδρου Αλεξανδρείας κατά την διάρκεια της πρωτοβυζαντινής περιόδου.

Κλείνοντας, δεν μπορούμε παρά να συγχαρούμε τους συγγραφείς για το έργο τους, η ολοκλήρωση του οποίου απαίτησε πολλή προσπάθεια, εξ αιτίας της αναγκαστικής χρήσης μεγάλου αριθμού πηγών αλλά και βιβλιογραφίας, προκειμένου να καταγραφεί ένας σημαντικός αριθμός προσώπων αλλά και να διαλευκανθούν προβλήματα που τα μεγιστοποιεί η έλλειψη συγκεκριμένων πληροφοριών. Με την παρουσίαση των προσώπων της Λέσβου στα βυζαντινά χρόνια, ο ερευνητής αποκτά ένα πρόσθετο εργαλείο στην προσπάθειά του να καταγράψει με μεγαλύτερη ακρίβεια την ιστορία και τα προβλήματα της βυζαντινής επαρχίας. Ελπίζουμε το έργο αυτό να βρει μιμητές και για άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου και την βυζαντινή περίοδο της ιστορίας τους.

ΚΙΜΩΝ ΛΟΥΖΙΔΗΣ
Αθήνα

